

TÜRKİYE'DEKİ KIRAAT TEDRİSATINA ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM

Ömer TÜRKMEN*

Öz

İslam dünyasında kıraat farklılıklarını içeren eğitimde üç farklı müfredat takip edilmektedir. Bunlar; kırâat-i seb'a, aşere-i suğrâ ve aşere-i kübrâ'dır. Kırâat-i seb'a, aşere-i suğrâ'da mündemiç olduğu için bazı ülkelerde söz konusu müfredat okutulmayıp doğrudan aşere-i suğrâ eğitimine başlanır. Bu yöntemi takip edenlerin başında ülkemiz gelmektedir. Dolayısıyla Türkiye'de Kırâat-i seb'a metodu müstakil bir program olarak takip edilmez. Hâlihazırda Türkiye'de kıraat tedrisatı adına iki yöntem varlığını sürdürmektedir: "Aşere (aşere-i suğrâ)" ve "Takrîb (aşere-i kübrâ)". "Aşere" yönteminde Ebû Amr ed-Dânî'nin (ö. 444/1053) *et-Teysîr fi'l-kırâ'âti's-seb'* eseri ve İbnü'l-Cezerî'nin (ö. 833/1429) *Tahbîru't-Teysîr*'i takip edilirken, "Takrîb" programında İbnü'l-Cezerî'nin kaleme aldığı *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-aşr*, *Tayyibetü'n-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-aşr* ve *Takrîb-bü'n-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-aşr* adlı eserleri merkeze alınarak eğitim verilmektedir. İkinci metodun "Takrîb" olarak adlandırılması bizzat İbnü'l-Cezerî'nin *Takrîb-bü'n-Neşr* eserinden mülhemdir. Kaleme alınan bu çalışmada her iki yöntemin tahlilinin yapılması hedeflenmiştir. Konu ele alınırken hem "Aşere" hem de "Takrîb"de takip edilen yöntem incelenecek, akabinde bu iki yöntemin kaynak kullanımını açısından kendi içerisinde bütünlük arz edip etmediği bazı örnekler eşliğinde ele alınacaktır. Böylece Türkiye'de öne çıkan tedrisatın problemleri gördüğümüz yönleri ortaya konmaya çalışılacaktır. Ayrıca her iki eğitim müfredatı için de yeni bir yöntem teklif edilerek kıraat talebelerine sahipsiz bir bakış açısı sunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kıraat, Dâni, Şâtıbî, İbnü'l-Cezeri, *et-Teysîr*, *Hirzü'l-emânî*, *en-Neşr*.

A Critical Approach to the Instruction of the Readings of the Quran in Turkey

Abstract

There are three different curricula regarding the readings of the Qur'ân (qiraat) in the World, which are *qiraat sab'* (the seven readings), *ashara sughra* (the little ten), and *ashara kubra* (the big ten). Since the first one is already involved in the last one, in some countries the instruction from the very beginning is initiated with the last one (*ashara sughra*). One of those that prefer this way is; Turkey. Hence, the method of *qiraat sab'* as a separate way is not followed. For this, there exist two instruction methods of readings of the Qur'ân in Turkey. "*Ashara* (*ashara sughra*)" and "*taqrib* (*ashara kubra*)". While the work "*al-Tayseer fi al-qiraat al-sab'*" by Abu 'Amr al-Dani (d. 444/1053) and "*Takbeer al-tayseer*" by Ibn al-Jazari (d. 833/1429) is considered in the instruction of *ashara*, three works titled "*al-Nashr fi al-qiraat al-ashr*", "*Tayyibat al-nashr fi al-qiraat al ash'r*", and "*Taqrib al-nashr fi al-qiraat al-ashr*", all compiled by

* Öğr. Gör. Dr., Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, ORCID ID: 0000-0001-8509-172X, e-mail: omerturkmen@uludag.edu.tr

Ibn al-Jazari, are pivotal in the *taqrib* program. The reason why this second program is called “taqrib” is due to the third work of Ibn al-Jazari which is just mentioned. In this article, we have tried to analyse both ways of instruction. In doing so, we will examine the methods of two ways, that of *ashara soghra* and of *taqrib*, and then investigate, along with some examples, whether the two ways are consistent and coherent in terms of resource utilisation. Thus, we will have demonstrated the apparently troublesome aspects of the leading way followed in our country. In addition, we will try suggesting a sound point of view to disciples of *qiraat* by offering a new method for each of both ways.

Keywords: Qiraat (Readings of the Qur’ân), Dâni, Shatibi, Ibn al-Jazari, *al-Tayseer*, *Hirz al-Amani*, *al-Nashr*.

Makalenin Dergiye Geldiği Tarih: 3.7.2021; Hakem ve Yayın Kurulu Değerlendirmesinden Geçtiği ve Yayına Kabul Edildiği Tarih: 22.10.2021

Giriş

İbn Mücâhid’in (ö. 324/936) kıraatleri yedi ile sınırlaması sonrasında kaleme alınan eserlerin başında Ebû Amr ed-Dâni’nin (ö. 444/1053) *et-Teysîr fi’l-kırâ’âti’s-seb’* ve Kâsım b. Fîrruh eş-Şâtıbî’nin (ö. 590/1194) *Hirzû’l-emânî ve vechü’t-tehânî* adlı kitapları gelmektedir. Her iki eser de kaleme alındığı günden itibaren büyük bir rağbet görmüş ve kıraat tedrisatında okutulmuştur. Ancak 19. yüzyıl itibariyle Osmanlı’da meydana gelen bazı gelişmeler nedeniyle *Hirzû’l-emânî* tedrisattan kaldırılmıştır. Bu sebeptendir ki günümüz Türkiye’inde kıraat tedrisatının ana kaynakları arasında bu esere rastlanılmamaktadır.¹ Ancak söz konusu eser Arap ülkeleri ve diğer Müslüman ülkelerde kıraat tedrisatında takip edilmektedir.

İbnü’l-Cezerî (ö. 833/1429) on kıraatin sahih olduğunu bizzat bu kıraatleri içeren eserler kaleme alarak savunmuştur.² Zira o, *et-Teysîr*’i on kıraate tamamlamak için *Tahbîru’t-Teysîr*’i, *Hirzû’l-emânî*’yi on kıraate tamamlamak için de *ed-Dürretü’l-mudiyye*’yi kaleme almıştır. İbnü’l-Cezerî bu eserlerinin yanı sıra, *en-Neşr fi’l-kırâ’âti’l-‘aşr* adlı bir eser kaleme almış ve bu eserinde yaklaşık bin tarîke yer vermiştir.³ Daha sonra bu eserini *Tayyibetü’n-Neşr fi’l-kırâ’âti’l-‘aşr* adıyla nazmederken *Takrîbü’n-Neşr* adıyla ihtisar etmiştir. İbnü’l-Cezerî’nin *ed-Dürretü’l-mudiyye*’si ve Şâtıbî’nin *Hirzû’l-emânî* adlı eseri içermiş oldukları tarîk sayısının az olması sebebiyle *aşru’s-suğrâ* olarak ad-

1 Eren Pilgir, “Hırzu’l-Emânî’nin Kıraat Tedrisatındaki Serencamı”, *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi* 62:1 (2021), 261-265.

2 Ebü’l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf İbnü’l-Cezerî, *Müncidü’l-mukriîn ve murşidü’t-tâlibîn*, thk. Nâsır Muhammedî Muhammed Câd (Riyâd: Dâru’l-Meymân, 2014), 57.

3 Ebü’l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr fi’l-kırâ’âti’l-‘aşr*, thk. Eymen Rüşdî Süveyd (Dımaşk: Daru’l-Ğavsânî, 2019), 1/645; Ebü’l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf İbnü’l-Cezerî, *Tayyibetü’n-Neşr fi’l-kırâ’âti’l-‘aşr*, thk. Eymen Rüşdî Süveyd (Dımaşk: Daru’l-Ğavsânî, 2013), 4 (35. beyit).

landırılırken, İbnü’l-Cezerî’nin *en-Neşr*, *Tayyibetü’n-Neşr* ve *Takrîbü’n-Neşr* eserleri çok fazla tarîk içermesi nedeniyle *aşru’l-kübrâ* olarak adlandırılmıştır.⁴ Türkiye’de kıraat tadrîsâtında Ahmed el-Mesyerî’nin (ö. 1006/1597) öncülüğünü yaptığı kıraat tarîklerinden *İstanbul Tarîki* takip edilmektedir. Bu tarîke göre Dâni’nin *et-Teysîr*’i ve İbnü’l-Cezerî’nin *Tahbîru’t-Teysîr* adlı eseri esas alınmış, ihtiyaç duyulduğunda *Hırzû’l-emânî* ve *ed-Dürretü’l-mudiyye*’ye başvurulmuştur.⁵

“Türkiye’deki Kıraat Tedrisatına Eleştirel Bir Yaklaşım” başlığıyla kaleme alınan bu çalışmada Türkiye’de kıraat eğitiminde pratik anlamda takip edildiği söylenen kaynakların kullanımında bir bütünlük olup olmadığı konu edinilecektir. Bu manada bazen Haseki Eğitim Merkezleri⁶ programlarına ve bu merkezlerde ders veren hocaların hazırladığı kürrâselere (kıraat vecihlerini içeren yazılı şemalar) bazen de matbu eserlere başvurulacaktır. Böylelikle Türkiye’de takip edilen hem “Aşere (aşere-i suğrâ)” hem de “Takrîb (aşere-i kübrâ)” metodunun aslında hangi kaynaklara dayandığı ortaya konmaya çalışılacaktır. Burada tespit edilecek hususların lisansüstü çalışmalar yapan araştırmacılara da önyak olması ümit edilmektedir.

1. Türkiye’de Kıraat Tedrisatında Takip Edilen Metot

Ülkemizde kıraat tedrisatında iki farklı yöntem takip edilmektedir. Bunlardan ilki “Aşere”, diğeri ise “Takrîb” metodudur. Bu iki yöntem iki alt başlıkta ele alınacak ve bunlarda takip edilen yöntem tavsih edilecektir. Daha sonra bu yöntemlerin hangi yönlerden çelişkiler barındırdığı tespit edilmeye çalışılacaktır.

1.1. Aşere (Aşru’s-Suğrâ) Eğitimi

HEM’de “Aşere” programında kullanılan kaynaklarda bir yeknesaklık söz konusu değildir. Zira “Aşere Usûlü” dersinde İbnü’l-Cezerî’nin *Tahbîru’t-Teysîr*’i, “Kırâat Çözümlenmeleri” dersinde Abdulfettâh el-Pâlûvî’nin (ö. 1183/1769-70) *Zübdetü’l-‘irfân*⁷ adlı eseri ve Molla Mehmet Emin Efendi’nin (ö. 1275/1859) bu esere yazdığı *‘Umdetü’l-hullân*⁸ isimli şerhi, “Aşere Uygulamaları” dersinde ise Şâtıbî’nin *Hırzû’l-emânî*’si ile İbnü’l-Cezerî’nin *ed-Dürretü’l-mudiyye* adlı nazmı takip edilmektedir.⁹ Söz konusu kaynak farklılığı-

4 Mustafa Atilla Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2015), 106.

5 Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 116.

6 “Haseki Eğitim Merkezi” ifadesi çalışma boyunca “HEM” olarak kısaltılacaktır.

7 Hâmid b. Abdulfettâh el-Pâlûvî, *Zübdetü’l-‘irfân fî vücûhi’l-Kur’ân*, thk. Mustafa Atilla Akdemir (Dübey: Câizetü Dübey ed-Devliyye li’l-Kur’âni’l-Kerîm, 2020).

8 Molla Mehmet Emin Efendi’nin *‘Umdetü’l-hullân* adlı eseri tarafımızdan tahkik edilmektedir.

9 Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), “Kırâat (Aşere-Takrîb) Eğitim Programı” (Erişim 21.12.2020), [https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/Kıraat%20\(Aşere-Takrîb\)%20Programı%20-%20202014.pdf](https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/Kıraat%20(Aşere-Takrîb)%20Programı%20-%20202014.pdf), 12.

nın burada uygulanmakta olan eğitimde bir tutarsızlığa yol açtığı söylenebilir. Şöyle ki zikri geçen eserlerin her birinde izlenen metot bir diğerinden farklıdır. Örneğin Şâtıbî, her ne kadar Dâni'nin *et-Teysîr*'ini nazma dökmüşse de ona bazen ilavelerde bulunmuş bazen de *et-Teysîr*'den tüm vecihleri almamış, ilgili vecihler arasında tercihte bulunmuştur.¹⁰ Bu çalışmada genel anlamda Türkiye'de *İstanbul Tarîki*'nin takip edildiği göz önünde bulundurulurken *et-Teysîr* ve *Tahbîru't-Teysîr* dikkate alınarak -ki bu eserler aynı zamanda HEM'in "Aşere Usûlü" dersinin ana kaynakları olarak ifade edilmektedir- değerlendirilmelerde bulunulacaktır.

İbn Mücâhid'in kıraatleri yedi ile sınırlaması sonrasında Endülüs bölgesinde yedi kıraatle alakalı telîfât çoğalmıştır. Ahmed b. Muhammed et-Talemenki'nin (ö. 429/1037) *er-Ravda* adlı eseri, Mekkî b. Ebî Tâlib'in (ö. 437/1045) *et-Tebşira fi'l-kırâ'âti's-seb'i*, Dâni'nin *et-Teysîr*'i ve Şâtıbî'nin *Hırzû'l-emânî*'si bu bölgede kaleme alınan eserlerden öne çıkanlardır.

Dâni, *et-Teysîr*'inde yedi kıraat imamına ve onların iki râvîsine yer verdi. Her râvî için de bir tarîk belirledi. İbnü'l-Cezerî ise yedili sistemi, on kıraate tamamlama arzusuna binaen bu eseri Dâni'nin sistemini takip ederek *Tahbîru't-Teysîr* ile ona tamamladı.¹¹ Her iki kitabın tazammun ettiği vecihler ise *İstanbul Tarîki* olarak adlandırıldı ve günümüzde de bu tarîk takip edilmektedir. Ancak bu tarîk adı altında okunan vecihlerin bir kısmının Şâtıbî'nin *et-Teysîr* üzerine yaptığı ilaveler olduğu göz ardı edilmiştir. Örneğin; Dâni kendi kitabında kıraat imamlarından Nâfi'in (ö. 117/735) râvîsi Verş'in (ö. 197/812) medd-i bedeli sadece *tavassut* ile okuduğunu ifade etmiştir.¹² Şâtıbî ise Verş'in medd-i bedeli için *kasr* ve *tûl* vecihlerini de ilave etmiştir.¹³ Söz konusu durumun pratik anlamda da sonuçları olmuştur. Verş için medd-i bedelde *kasr* tercih edilince zevât-ı yâ *feth* ile *tûl* tercih edilince ise zevât-ı yâ hem *feth* hem de *taklîl* ile okunmaktadır. Her iki eser dikkate alınarak Verş'in medd-i bedeli *tavassut* okuduğu durumlarda ise zevât-ı yâ'nın *taklîl* ile okunması gerekir.¹⁴ Fakat Dâni'nin eserini dikkate alarak hazırlanan *kürrâselerde* ve bazı eserlerde Şâtıbî'nin *et-Teysîr*'e ilave ettiği vecihlere de yer verilmiştir.¹⁵ Ancak bu vecihlerin Şâtıbî'nin *et-Teysîr*'e ilave ettiği vecihler olduğu-

10 Örneğin bkz. Pilgir, "Hırzû'l-Emânî'nin Kıraat Tedrisatındaki Serencamı", 255.

11 Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf İbnü'l-Cezerî, *Tahbîru't-Teysîr fi'l-kırâ'âti'l-eimmeti'l-'aşr*, thk. Ahmed Muhammed Muflih el-Kudât (Zerka: Cem'iyet Muhâfaza ale'l-Kur'âni'l-Kerim, 2010), 103.

12 Ebû Amr Osman ed-Dâni, *et-Teysîr fi'l-kırâ'âti's-seb'*, thk. Ferîd Muhammed b. Azzûz (Dımaşk: Dâru İbn Kesîr, 2016), 240.

13 Ebû Kasım b. Fîrruh b. Halef b. Ahmed eş-Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*, thk. Eymen Rüşdî Süveyd (Dımaşk: Daru'l-Ğavsânî, 2013), 18 (171 ve 172. beyit).

14 Yusuf Efendizâde, "Ecvibetu Yusuf Efendizâde 'alâ 'iddeti mesâil mimmâ yete'allaku bi vücûhi'l-Kur'ân", thk. Ömer Hamdân, *Mecelletü Ma'hedi'l-İmâm eş-Şâtıbî li'd-dirâsâti'l-Kur'âniyye* 16 (2008), 346-348.

15 Örneğin bkz. Ali Şahin, *el-Münezzel fi'l-kırâ'âti'l-'aşr min tarîkayi't-Teysîr ve't-Tahbîr* (İstanbul: Hayrat Neşriyat, 2016), 5; Mustafa Yılmaz, *Aşere Kürrâse Defteri* (y.y., ts), 1/24.

na herhangi bir işaretle bulunulmamıştır. Aksine tüm bu vecihler Dâni'nin *et-Teysîr*'inde yer verdiği vecihler olarak lanse edilmiştir.

Türkiye'deki kıraat tedrisatında Dâni'nin takip edildiği söylenmesine rağmen yer yer Şâtıbî'nin tercihlerinin kabul edildiği müşâhade edilmektedir. Örneğin; Şâtıbî "نِعْمًا" (Bakara 2/271) kelimesini Hamza (ö. 156/773), Kisâî (ö. 189/805) ve İbn Âmir'in (ö. 118/736) 'nûn' (ن) harfinin fethası ve "ayn' (ع) harfinin kesrası ile; Verş, İbn Kesîr (ö. 120/738) ve Hafs'ın (ö. 180/796) 'nûn' (ن) ve "ayn' (ع) harfinin kesrası ile; Ebubekir Şu'be (ö. 193/809), Kâlûn (ö. 220/835) ve Ebû 'Amr'ın (ö. 154/771) ise 'nûn' (ن) harfinin kesrası ve "ayn' (ع) harfinin kesrasının *ihtilâsı*¹⁶ ile okuduğunu ifade etmiştir.¹⁷ Ancak Dâni *et-Teysîr* adlı kitabında Kâlûn'un "نِعْمًا" kelimesini hem "ayn' (ع) harfinin kesrasının *ihtilâsı* hem de "ayn' (ع) harfinin iskânı ile okuduğunu belirtmiştir.¹⁸ Ancak Şâtıbî, yukarıda da belirtildiği üzere Kâlûn için 'نِعْمًا' kelimesinde sadece "ayn' (ع) harfinin kesrasının *ihtilâsı* vechine eserinde yer vermiştir. Bu örnek özelinde Türkiye'de kaleme alınan çalışmaların Şâtıbî'yi tercih ettiği gözlemlenmektedir.¹⁹ Konu hakkında diğer bir örnek ise "تَعْدُوا" (Nisâ 4/153) kelimesinin okunuşudur. Bu kelimedeki Nâfi' dışındaki kıraat imamları "تَعْدُوا" kelimesini "ayn' (ع) harfinin iskânı ve 'dâl' (د) harfinin tahfîfi ile okumuştur. Nâfi'in ravilerinden Verş "تَعْدُوا" kelimesini "ayn' (ع) harfinin fethası ve 'dâl' (د) harfinin şeddesi ile (تَعْدُوا), Nâfi'in bir diğer ravisi Kâlûn ise "ayn' (ع) harfinde yer alan fethanın *ihtilâsı* ile okumuştur.²⁰ Dâni ise zikri geçen vechi ek olarak Kâlûn için "ayn' (ع) harfinin iskânı ile okunan vechi de zikretmiştir.²¹ Ülkemizde kıraat tedrisatında Dâni'yi tercih edenler ise bu örnekte de Dâni'yi değil Şâtıbî'yi tercih etmişlerdir.²² Fakat bu hususa da herhangi bir açıklama getirmemişlerdir.

"Aşere" programının diğer bir eseri İbnü'l-Cezerî'nin *Tahbîru't-Teysîr fi'l-kırâ'âti'l-eimmeti'l-aşr* adlı eseridir. Her ne kadar bu programın eseri olsa da *Tahbîru't-Teysîr*'in ihtiva ettiği vecihlerden bazılarının da Türkiye'de takip edilen eserlerde yer almadığı görülmektedir. Örneğin; İbnü'l-Cezerî adı

16 İhtilâs, harekenin üçte ikisinin telaffuz edilmesidir. Nihat Temel, *Kırâat ve Tecvîd İstılahları* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2013), 72.

17 Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 54 (536. Beyit); Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Abdissamed es-Şehâvî, *Fethu'l-vasîd fî şerhi'l-kasîd*, thk. Muhammed İdrîsî ez-Zâhirî (Riyâd: Mektebetu'r-Rüşd, 2005), 3/747-752; Abdurrahman b. İsmail b. İbrahim Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzû'l-me'ânî min Hırzi'l-emânî* (Tantâ: Dâru's-Sahâbe, 2009), 2/585-588; Abdulfettâh Abdulğani el-Kâdî, *el-Vâfi fî şerhi's-Şâtibiyye* (Kâhire: Dâru's-Selâm, 2015), 187.

18 Dâni, *et-Teysîr*, 320; Abdurrahim b. Abdillah b. Ömer eş-Şenkîti, "Hâlâtü's-Şâtibiyye me'a't-Teysîr", *Mecelletü Ma'hedi'l-İmâm eş-Şâtibi li'd-dirâsâti'l-Kur'âniyye* 9 (2010), 31.

19 Şahin, *el-Münezzel fi'l-kırâ'âti'l-aşr*, 5; Yılmaz, *Aşere Kürrâse Defteri*, 1/24.

20 Şâtıbî, *Hırzû'l-emânî*, 62 (612. beyit); Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Mevsilî, *Kenzü'l-me'ânî fî şerhi Hırzi'l-emânî*, thk. Muhammed İbrahim el-Meşhedânî (Dımaşk: Daru'l-Ğavsânî-Dâru'l-Bereka, 2012), 2/165-166.

21 Dâni, *et-Teysîr*, 339.

22 Şahin, *el-Münezzel fi'l-kırâ'âti'l-aşr*, 101.

geçen eserinde kıraat imamlarından Ebû Ca'fer'in (ö. 130/747-748) ravisi İbn Verdân'ın (ö. 160/777) "سِقَايَةُ الْحَاجِّ"²³ ifadesini "سُقَاةَ الْحَاجِّ" ve "عِمَارَةَ الْمَسْجِدِ"²⁴ ifadesini "عَمْرَةَ الْمَسْجِدِ" şeklinde de okuduğunu ifade etmektedir.²⁵ Ancak günümüz kıraat tedrisatında bu vecihlerden "سِقَايَةُ الْحَاجِّ" ve "عِمَارَةَ الْمَسْجِدِ" vecihlerinin okunduğunu görülmektedir.²⁶

Buraya kadar serdedilen örneklerden yola çıkılarak Türkiye'de takip edilen kıraat tedrisatının nispeten çelişkili olduğunu söylenebilir. Zira söz konusu örneklerde yer alan bilgilere göre bazı vecihler Dâni'nin eserinde yer almamasına rağmen kendisine atfedilmiştir. Son iki örnekte görüldüğü üzere Şâtıbî'ye uyularak Dâni'nin tercih etmiş olduğu vecihlerden sadece birisine yer verilmiştir. Bu bağlamda ilgili vecihlerin Şâtıbî'nin *et-Teysîr*'e ilave ettiği vecihler olduğuna ya da Şâtıbî'nin *et-Teysîr*'den seçtiği vecihler olduğuna işaret edilmemiştir. Bu programın diğer bir eseri olan *Tahbîru't-Teysîr*'in ihtiva ettiği vecihler ise bazen okunmuş bazen de terk edilmiştir. Söz konusu bu karışıklık kıraat ilmi açısından problem arz etmektedir. Çünkü kıraat ilminde en önemli husus vecihlerin hangi eserlere dayandırıldığı ve kıraat tedrisatında hangi eserin takip edildiğidir. Diğer bir deyişle bir kıraat eserinin ihtiva ettiği vecihlerin o eserin iç bütünlüğü göz önünde bulundurularak okunmasıdır. Dolayısıyla Türkiye'de takip edilen metot tarîklerin karışmasına sebep olmaktadır. İbnül-Cezerî²⁷ ve Kastallânî'nin²⁸ (ö. 923/1517) de (ö. 1154/1741) ifade ettiği üzere kıraat eğitiminde tarikleri birbirine karıştırmadan yapılacak bir okuma yolu takip edilmelidir. Yoksa *et-Teysîr*'i takip ettiği halde Şâtıbî'nin bu esere ziyade ettiği vecihleri de okumak isteyen bir talebe için herhangi bir beis söz konusu değildir. Bu problemi çözmek adına aşağıda sunulan iki metottan birisi takip edilebilir.

1) Eğer kıraat tedrisatı hâlihazırda olduğu üzere mensur eserler üzerinden devam ettirilecekse bu eserlerden birisinin belirlenip o eserin içeriğine göre tedrisat yapılması ve akabinde bu eserin içeriğinin kendi türünde meşhur olan eserlerden hangi noktalarda farklılaştığının talebelere öğretilmesidir. Örneğin ülkemizde Dâni'nin *et-Teysîr*'inin ve İbnü'l-Cezerî'nin *Tahbîru't-Teysîr*'inin takip edildiğini dikkate alırsak bir kıraat talebesinin evvelâ bu eserlere göre on kıraati elde etmesi gerekir. Daha sonra *et-Teysîr*'in *Hır-*

23 et-Tevbe 9/19

24 et-Tevbe 9/19

25 İbnü'l-Cezerî, *Tahbîru't-Teysîr*, 398-9. İbnü'l-Cezerî bu eserinin yanı sıra *ed-Dürretü'l-mudiyye* adlı eserinde de bu vecihlere yer vermiştir. Bkz. Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf İbnü'l-Cezerî, *ed-Dürretü'l-mudiyye fî'l-kırâ'âti's-selâsi'l-merdiyye*, thk. Eymen Rüşdî Süveyd (Dımaşk Daru'l-Ğavsânî, 2013), 13 (122. beyit); Kübra Türkmen, *İbnü'l-Cezerî ve "ed-Dürretü'l-Mudiyye" Adlı Eseri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), 62.

26 Şahin, *el-Münezzel fî'l-kırâ'âti'l-aşr*, 188; Yılmaz, *Aşere Kürrâse Defteri*, 1/329.

27 İbnü'l-Cezerî, *Tayyibetü'n-Neşr*, 43 (428. beyit).

28 Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Kastallânî, *Letâifü'l-işârât li-fünûni'l-kırâ'ât*, thk. Merkezu'd-Dirâsâtu'l-Kur'âniyye (Medine: Mucemme'u'l-Melik Fehf li-Tibâ'ati'l-Mushafi's-Şerîf, 2012) 2/659.

zü'l-emânî'den, *Tahbîru't-Teysîr*'in *ed-Dürretü'l-mudiyye*'den hangi hususlarda farklılaştığının öğrencilere aktarılması sağlanır.

2) Eğer mensur eserler dikkate alınarak bu eserlerden çıkarılan kürrâsenin faydasız olduğunun²⁹ farkına varılacaksa aşere (aşere-i suğrâ) eğitiminde Şâtıbî'nin *Hırzû'l-emânî* ve İbnü'l-Cezerî'nin *ed-Dürretü'l-mudiyye* adlı eserleri kıraat talebelerine ezberletilmelidir. Bu noktada öğrenci isterse ilk olarak *Hırzû'l-emânî*'yi ezberleyip bu eserin içeriğine göre yedi kıraati öğrenip daha sonra *ed-Dürretü'l-mudiyye*'nin ezberiyle beraber diğer üç kıraati tedris eder. Ya da her iki eseri de ezberler ve on kıraati beraber tedris etmiş olur. Bu eserlerin içeriklerinin de aşere (aşere-i suğrâ) bağlamında okutulan *et-Teysîr* ve *Tahbîru't-Teysîr*'den farkları öğrenciye öğretilir. Nitekim Arap dünyasında bu manada kaleme alınan eserlerin bir tutarlılık arz ettiği rahatlıkla söylenebilir. Örneğin modern dönem kıraat âlimlerinden Muhammed Fehd Haruf *et-Teshîl li-kırâ'âti't-tenzîl* adlı eserini *Hırzû'l-emânî* ve *ed-Dürretü'l-mudiyye*'yi dikkate alarak yazmış ve bu iki eserin tazammun ettiği vecihlerin *et-Teysîr* ve *Tahbîru't-Teysîr*'den hangi noktada farklılaştığına yer yer işaret etmiştir.³⁰ Bu yöntemin daha isabetli olduğu söylenebilir. Zira metin ezberi olmadan kıraat ilminde bir behreye sahip olmak neredeyse imkânsızdır.³¹ Ayrıca metin ezberi üzerinden yürütülen kıraat tedrisatı bizzat İbnü'l-Cezerî'nin gayretleriyle Osmanlı topraklarında neşv ü nema bulmuştur. Hâliyle bu usûlün yine bu topraklarda devam etmesi daha uygun görünmektedir.

1.2. Takrîb (Aşru'l-Kübrâ) Eğitimi

İbnü'l-Cezerî, dönemindeki insanların kıraat birikimini *et-Teysîr* ve *Hırzû'l-emânî*'den ibaret sanmaları³² ve kendisinin on kıraat üzerindeki ısrarı sebebiyle *en-Neşr* adlı eserini kaleme alarak kıraat birikiminin bu iki eserden ibaret olmadığını göstermek istemiştir. İbnü'l-Cezerî, girişte de ifade edildiği üzere bu eserinde neredeyse bin tarîke yer vererek kıraat ilminin yeniden ihyasını hedeflemiştir. O, daha sonra bu eserini *Tayyibetü'n-Neşr* adıyla nazma dökmüş ve *Takrîbü'n-Neşr* adlı eserinde de özetlemiştir.³³ Onun söz konusu

29 Pilgir, "Hırzu'l-Emânî'nin Kıraat Tedrisatındaki Serencamı", 261-263.

30 Örneğin bkz. Muhammed Fehd Hârûf, *et-Teshîl li-kırâ'âti't-tenzîl* (Dımaşk: Dâru'l-Beyrûtî, 2012), 156, 189. Benzer bir uygulama Ahmed İsa el-Ma'sarâvî'nin kaleme aldığı *eş-Şâmil fi'l-kırâ'âti'l-aşri'l-kevâmil* adlı eserde de söz konusudur. Bkz. Ahmed İsa el-Ma'sarâvî, *eş-Şâmil fi'l-kırâ'âti'l-aşri'l-kevâmil min tarîkayî's-Şâtıbiyye ve Dürre* (Kâhire: Dâru'l-İmâm eş-Şâtıbî, 2013).

31 Mehmet Emin Maşalı, "Kur'an Kıraatında ve Kitabesinde Türkiye'nin Durumu", [https://mushaflariinceleme.diyamet.gov.tr/Documents/KUR'AN%20KIRAATINDE%20ve%20KİTÂBETİNDE%20TÜRKİYE'NİN%20DURUMU%20\(Doç.%20Dr.%20M.%20Emin%20MAŞALI\).pdf](https://mushaflariinceleme.diyamet.gov.tr/Documents/KUR'AN%20KIRAATINDE%20ve%20KİTÂBETİNDE%20TÜRKİYE'NİN%20DURUMU%20(Doç.%20Dr.%20M.%20Emin%20MAŞALI).pdf), (4-8.11.2015), 7.

32 İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/233.

33 Tayyar Altıkulaç, "İbnü'l-Cezerî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/553.

eserlerinde fazlaca tarîke yer vermesi tahrîrât anlamında yapılan çalışmalar için dönüm noktası olmuştur. Hatta kendisi, tahrîrâtın kurucusu olarak değerlendirilmiştir.³⁴ Ancak bazı âlimler İbnü'l-Cezerî'nin *en-Neşr*'de takip ettiği metodu benimsememiştir. Bizzat *en-Neşr*'in kaynak olarak kullandığı eserlere dönmeyi yöntem olarak benimsemişlerdir. Bu yöntem kurucusu Mustafa b. Abdirrahmân el-İzmîrî'ye (ö. 1154/1741) nispetle "İzmîrî Ekolü" olarak adlandırılmıştır. *en-Neşr*'in kaynaklarına dönmeyip İbnü'l-Cezerî'ye uyarak kendilerine yöntem benimseyenler de olmuştur. Bu ekol ise Ali b. Süleyman el-Mansûrî'ye (ö. 1134/1721) nispet edilen "Mansûrî Ekolü"dür.

HEM'de 'Takrîb' kıraat eğitiminde İbnü'l-Cezerî'nin *en-Neşr*, *Tayyibetü'n-Neşr* ve *Takrîbü'n-Neşr*'i ana merkeze oturmaktadır.³⁵ Ayrıca adından da anlaşılacağı üzere bu program adını İbnü'l-Cezerî'nin *Takrîbü'n-Neşr*'inden almıştır. Ancak pratikte İbnü'l-Cezerî'nin *en-Neşr*'de yer verdiği vecihlerin bir kısmının bu program çerçevesinde kabul edilmediği görülür. Bu hususu örneklerle ele alalım:

Kasra ilaveten tavassut ve tûl ölçülerine yer veren sistem mertebeteyn olarak adlandırılır. Kasra ilaveten fuveyku'l-kasr, tavassut, fuveyku't-tavassut ve tûl ölçülerine yer veren sistemin adı ise merâtib-i erba'a'dır.³⁶ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr* ve *Tayyibetü'n-Neşr* adlı eserlerinde med bahsinde hem mertebeteyne hem de merâtib-i erba'a'ya yer vermiştir. Ancak o, pratikte mertebeteyni tercih ettiğini açıkça ifade etmiştir.³⁷ Türkiye'deki kıraat tedrisatında ise Rûm sûresine kadar merâtib-i erba'a' uygulanmaktadır.³⁸ Türkiye'de takip edilen yöntemin arkasında Mustafa el-İzmîrî'nin tercihi yer almaktadır.³⁹ Dolayısıyla bu yöntemin İbnü'l-Cezerî'ye nispet edilmemesi daha doğru olur. Eğer ihtiyâren bu sistemle aşere-i kübrâ eğitimi devam ettirilecekse böyle bir uygulamanın İzmîrî'ye nispetle yapıldığı açıkça ifade edilmelidir.

34 Mustafa Atilla Akdemir, "Kıraat İlminde Tahrîrât Meselesi", *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6:2 (2018), 90; Eren Pilgir, "Abdulfettâh el-Mersafî'nin Tahrîrât İlmindeki Yeri: *Şerhu'd-Dürreti'l-Mudîyye* Örneği", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 58:58 (2020), 76.

35 Söz konusu programda Cezerî'nin eserlerinin yanı sıra Muhammed b. Abdilğânî ed-Dimyâtî el-Bennâ'nın (ö. 1117/1705) *İthâfu fudalâi'l-beşer* adlı eseri, Molla Mehmet Emin Efendi'nin *Umdetü'l-hullân* adlı şerhi ve bazı kıraat eserleri kaynak eser olarak yer almaktadır. Bkz. Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Kırâat (Aşere-Takrîb) Eğitim Programı" (Erişim 21.12.2020).

36 Bk. Mustafa Atilla Akdemir, "Kıraat İlmi Eğitim-Öğretiminde Med Mertebeleri Ve Ölçüleri Bağlamında Oluşan Ekoller", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45 (2018), 22.

37 İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/1075; İbnü'l-Cezerî, *Tayyibetü'n-Neşr*, 17 (162, 163 ve 164. beyitler).

38 Recep Koyuncu, *Kıraat İlmi & Takrîb Usûlü* (Konya: Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı Yayını, 2018), 94-96; Fikri Özcan, *İstanbul Tarîki Ahmed es-Sûfî Mesleğine Göre Tertip Edilmiş Takrîb Kavait Defteri* (y.y., 2013), 3.

39 Örneğin bk. Mustafa b. Abdirrahman b. Muhammed el-İzmîrî, *Bedâi'u'l-burhân 'alâ 'Umdetü'l-irfân*, nşr. Meryem İbrahim Cündelî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2008), 30, 75, 247.

Diğer bir örnek Ya'kûb (ö. 205/821) kıraati için hangi durumlarda hâ-i sekteye yer verileceği meselesidir.⁴⁰ İbnü'l-Cezerî *en-Neşr ve Tayyibetü'n-Neşr*'de Ya'kûb kıraati için hâ-i sektenin⁴¹ medd-i munfasılda kasr ve tavassut üzere okunabileceğini ifade eder.⁴² Zira o, bu hususta herhangi bir kayıt koymaz. Ancak İzmîrî, Ya'kûb kıraati için medd-i munfasılda tavassut okunduğu takdirde hâ-i sekin okunamayacağına işaret eder.⁴³ Ülkemizdeki kıraat tedrisatında da İzmîrî'nin tercihinin uyularak Ya'kûb kıraati için medd-i munfasılda tavassut okunduğu takdirde hâ-i sekteye yer verilmeyeceği ifade edilir.⁴⁴

Başka bir örnek İbnü'l-Cezerî'nin *en-Neşr ve Tayyibetü'n-Neşr*'de İbn Zekvân (ö. 242/857) rivayeti için medd-i munfasılda tavassut ve tûl vecihlerine yer vermesidir.⁴⁵ Ayrıca yine bu eserlere göre İbn Zekvân rivayetinde sâkin nûn (ن) ve tenviden sonra lâm (ل) ve ra (ر) harfi geldiğinde bu iki harf sâkin nûn ve tenvine hem ğunneli hem de ğunnesiz olmak üzere iki şekilde idğâm edilerek okunur.⁴⁶ Dolayısıyla İbnü'l-Cezerî medd-i munfasılda hem tavassut hem de tûl vechi üzere sâkin nûn (ن) ve tenviden sonra lâm (ل) ve ra (ر) harfi geldiğinde bu iki harfin sâkin nûn ve tenvine hem ğunneli hem de ğunnesiz okunabileceğine yer vermiş olur. Ancak İzmîrî, İbn Zekvân rivayeti için medd-i munfasılda tavassut okunduğu takdirde sâkin nûn (ن) ve tenviden sonra lâm (ل) ve ra (ر) harfi geldiğinde bu iki harfin sâkin nûn ve tenvine sadece ğunnesiz idğâm edilebileceğini zikreder.⁴⁷ Türkiye'de kıraat tedrisatında da İzmîrî'nin tercihinin uyulur.⁴⁸

Bir başka örnek ise şudur: İbnü'l-Cezerî *en-Neşr ve Tayyibetü'n-Neşr*'de Ebubekir Şu'be (ö. 193/809), Hamza, Kisâî (ö. 189/805) ve Halefü'l-Âşir'in (ö. 229/844) sâkin nûn (ن) ve tenviden sonra lâm (ل) ve ra (ر) harfi gel-

40 Hâ-i sekt şu durumlarda kelimenin sonuna eklenir: 1. Sonunda elif harfi hazfedilmiş mâ-i istifhâmiyelerin bulunduğu soru isimlerinde: 'لَمْ، عَمَّ، فِمْ' örneklerinde olduğu gibi. 2. Müfred müzekker ğâib ve müfred müennes ğâibeye ait zamirin bulunduğu munfasıl zamirlerde: 'هُوَ، هِيَ' örneklerinde olduğu gibi. 3. Cem'î müennes ğâibenin sonuna şeddeli nûn (ن) harfinin bittiği kelimelerde: 'إِحْدَاهُنَّ حَمْلُهُنَّ، لُهُنَّ، مِنْهُنَّ' örneklerinde olduğu gibi. 4. Mütekellime delalet eden şeddeli yâ (ي) harfinin vuku bulduğu kelimelerde: 'عَلَيَّ، إِلَيَّ، الْمُفْلِحُونَ، صَادِقِينَ' örneklerinde olduğu gibi. Bk. Ahmed Halit Şükrî vd., *el-Müzhir fi şerhi's-Şâtibiyye ve'd-Dür-ra* (Amman: Dâru Ammâr, 2006), 473-474; Muhammed Salim Muhaysin, *el-Hâdî şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-kirâ'âti'l-'aşr*, thk. Ahmed İsa el-Ma'sarâvî-Muhammed ed-Desûkî (Kahire: Dâru'l-Beyânî'l-Arabî, 2017), 1/360.

41 İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 3/1901-1906; İbnü'l-Cezerî, *Tayyibetü'n-Neşr*, 37 (362. beyit).

42 İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/1035, 1076; İbnü'l-Cezerî, *Tayyibetü'n-Neşr*, 17 (164. beyit).

43 İzmîrî, *Bedâi'u'l-burhân*, 41.

44 Selim Menteşeli, *Kur'ân Elfâzında Takrîb Usûlü* (İzmir: Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), 41; Özcan, *İstanbul Tarîki*, 50.

45 İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/1076-1077; İbnü'l-Cezerî, *Tayyibetü'n-Neşr*, 17 (162 ve 163. beyit).

46 İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 3/1581; İbnü'l-Cezerî, *Tayyibetü'n-Neşr*, 28 (275. beyit).

47 Örneğin bk. İzmîrî, *Bedâi'u'l-burhân*, 66.

48 Örneğin bk. Bağara 2/16. Talip Akbal, *Aşere-Takrîb Notları* (y.y., 2014). Talip Akbal'ın kürrâse defterinde sayfa numarası yer almaması nedeniyle ayet numarası verildi. Eserin herhangi bir ismi de olmadığı için bu çalışmayı dipnot verebilmek adına Akbal'ın kürrâse defterine "Aşere-Takrîb Notları" denildi.

diğinde bu iki harfin sâkin nûn ve tenvine sadece ğunnesiz idğam edilebileceğini zikreder.⁴⁹ Buna karşın İzmîrî, Nâfi'in râvîlerinden Verş'in Ezrak (ö. 240/850 civarında)⁵⁰ tarîkine göre aynı durumun geçerli olduğunu dile getirir.⁵¹ Türkiye'deki kıraat tedrisatında da İzmîrî'nin tercihinin uyulduğu gözlemlenir.⁵² Hatta yine İzmîrî'nin tercihi üzere⁵³ Bakara sûresinden sonra Ebubekir Şu'be, Hamza, Kisâî ve Halefü'l-Âşir'in dışındaki imam ve râvîlerin sâkin nûn (ن) ve tenvinden sonra lâm (ل) ve ra (ر) harfi geldiğinde bu iki harfin sâkin nûn ve tenvine sadece ğunnesiz idğamı tercih edilmiştir.⁵⁴

Bu tarz örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bu örnekler takip edilen kıraat programının iki yönden problemlili olduğunu gösterir. Bunlardan ilki İbnü'l-Cezerî'nin kıraatleri konu edinen eserlerinde yer vermediği vecihlerin ona nispet edilmesidir. Zira ele alınan dört örnekte de kaynak olarak verilen hemen her eserin içerdiği bilgilerin İbnü'l-Cezerî'ye nispeti söz konusudur. İbnü'l-Cezerî'nin *Takrîbü'n-Neşr* adlı eserinden esinlenerek ülkemizdeki aşere-i kübrâ eğitiminin "Takrîb" olarak isimlendirilmesi de böyle bir düşüncenin tezahürüdür. Bu konuyu daha net hâle getirecek olursak, dördüncü örnekte sâkin nûn (ن) ve tenvinden sonra lâm (ل) ve ra (ر) harfi geldiğinde Ebubekir Şu'be, Hamza, Kisâî, Halefü'l-Âşir ve Ezrak'ın bu iki harfi sâkin nûn ve tenvine sadece ğunnesiz idğam ederek okuduğunu belirtmiştik. Mentешeli, söz konusu meseleyi ele alırken Türkiye'de takip edilen metodu İbnü'l-Cezerî'nin *Tayyibetü'n-Neşr* adlı eserinde yer alan 'وهي لغير صحبة أيضا ترى'⁵⁵ beyti kaynak göstererek açıklamıştır.⁵⁶ Hâlbuki bu beyitte Ebubekir Şu'be, Hamza, Kisâî ve Halefü'l-Âşir'e işaret edilmekte, Ezrak'a yer verilmemektedir. Şöyle ki İbnü'l-Cezerî *Tayyibetü'n-Neşr*'in mukaddimesinde 'صحبة' ifadesinin Ebubekir Şu'be, Hamza, Kisâî ve Halefü'l-Âşir'e delalet ettiğini belirtir.⁵⁷ Dolayısıyla söz konusu yasaklamayı yapan İzmîrî ve onun takipçileridir.⁵⁸ Programın diğer bir problemi ise tahrîrât anlamında 'İzmîrî Ekolü' takip edilmesine rağmen HEM 'Takrîb' programında İzmîrî'nin veya onu takip eden âlimlerin eserlerinin ne asıl ne de yardımcı kaynak olarak yer almamasıdır. Aslında işaret edilen her iki problem Türkiye'deki kıraat eğitiminin şifâhî bir yapı-

49 İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 3/1581; İbnü'l-Cezerî, *Tayyibetü'n-Neşr*, 28 (275. beyit).

50 Eymen Rüşdî Süveyd, *es-Selâsilü'z-zehebiyye bi'l-esânîdi'n-Neşriyye* (Cidde: Dâru Nûri'l-Mektebât, 2007), 218.

51 Örneğin bk. İzmîrî, *Bedâi'u'l-burhân*, 49.

52 Mentешeli, *Kur'ân Elfâzında Takrîb Usûlü*, 54, 60.

53 İzmîrî, *Bedâi'u'l-burhân*, 70.

54 Koyuncu, *Kıraat İlmi & Takrîb Usûlü*, 77.

55 İbnü'l-Cezerî, *Tayyibetü'n-Neşr*, 28 (275. beyit).

56 Mentешeli, *Kur'ân Elfâzında Takrîb Usûlü*, 54.

57 İbnü'l-Cezerî, *Tayyibetü'n-Neşr*, 5 (43. beyit).

58 İzmîrî, *Bedâi'u'l-burhân*, 49. İzmîrî'yi takip eden âlimlerden Mütevelli (ö. 1313/1895) ise konu ile alakalı müstakil bir eser kaleme almıştır. Bk. Muhammed b. Ahmed el-Mütevelli, "el-Burhânu'l-askak ve's-sırâtu'l-muhakkak fî men'i'l-ğunneti li'l-Ezrak", thk. Abdulkayyûm b. Abdilğafûr b. Kameriddîn es-Sindî, *Mecelletü Ma'hedi'l-İmâm eş-Şâtîbî* 13 (2012), 355-432.

ya sahip olduğunu göstermektedir. Hâlbuki Dâni'nin de belirttiği üzere bir kıraat talebesinin sadece şifâhî bilgi ile yetinmesi o talebenin işittiğini taklit etmekten öteye geçememesi anlamına gelir.⁵⁹ Sözün özü ortaya konulmaya çalışılan bu iki probleme binaen mevcut kıraat programındaki karışıklığın giderilmesi gerekir. Ayrıca HEM 'Takrîb' programında her ne kadar kaynak olarak 'İzmîrî Ekolü'nden eserler yer almasa da ülkemizde bu ekol takip edildiği için çalışma boyunca işaret edilen eleştirilerin Türkiye'deki 'Takrîb' öğrencileri tarafından da dikkate alınması faydalı olacaktır. Dolayısıyla bu başlık altındaki tespitler sonucunda Türkiye'de takip edilen "Takrîb" eğitiminin her ne kadar İbnü'l-Cezerî'ye nispet edilse de aslında çoğu zaman İzmîrî'nin tercihlerine dayandığı rahatlıkla söylenebilir. Bu bağlamda tercih edilen hususların İbnü'l-Cezerî'ye nispet edilmemesi gerektiğinin altını çizmek gerekir. Bu hususlar ihtiyâren okunacaksa da bu hususun ayrıca belirtilmesi yerinde olacaktır. Tüm bu sebeplere binâen eğitim metodunda bir bütünlük olması adına "Takrîb" eğitim programında takip edilebilecek yöntemlere işaret etmek faydalı olacaktır.

İbnü'l-Cezerî'nin kaleme aldığı *en-Neşr*, *Tayyibetü'n-Neşr* ve *Takrîbü'n-Neşr*'de çok fazla tarîke yer vermesi kıraat eğitiminde bazı tahrîrât ekollerinin takip edilmesini zorunlu hâle getirmektedir. Bu bağlamda bir kıraat talebesi "Takrîb" eğitiminde ister *en-Neşr*'in içerdiği hususları dikkate alarak isterse de bu eserin manzum hali *Tayyibetü'n-Neşr*'i dikkate alarak eğitimi tamamlasın tahrîrât ekollerinden birini tercih etmelidir. Bu bağlamda ya İbnü'l-Cezerî'nin yolundan giden Mansûrî ekolü ya da ona muhalefet eden İzmîrî ekolü dikkate alınmalıdır. Bir öğrenci takip ettiği ekolün yanı sıra diğer ekolün tercih ettiği vecihleri tabii ki ihtiyâr edebilir. Ancak eğitim metodu açısından hangi âlimin hangi vechi tercih ettiği ya da yasakladığı ona nispet edilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu başlık altında verilen örneklerin tamamı da bu hususa işaret etmektedir. Bu nedenle hangi ekol takip edilecekse o ekolün temsilcilerinin kaleme aldığı eserlerden faydalanmak kaçınılmaz olmaktadır. Bu bağlamda Mansûrî ekolünü tercih edenlerin bu ekolün kurucusu olan Mansûrî'nin *Tahrîru't-turuk ve'r-rivâyât fi'l-kirâ'ât* ve *Hallü mücmelâti't-Tayyibe* adlı eserlerini;⁶⁰ İzmîrî ekolünü tercih edenler ise bu ekolün kurucusu olan Mustafa el-İzmîrî'nin *Umdetü'l-irfân fi vücûhi'l-Kur'ân*, *Bedâi'u'l-burhân alâ Umdeti'l-irfân* ve *Tahrîrü'n-Neşr: İthâfül-berara bi-mâ sekete anhü Neşrü'l-aşera* adlı eserlerini kaynak olarak kullanması yerinde olacaktır.

59 Ebû Amr Osman ed-Dâni, *et-Tahdîd fi'l-itkân ve't-tecvîd*, thk. Ğânim Kaddûrî el-Hamed (Amman: Dâru Ammâr, 2000), 67.

60 Detaylı bilgi için bkz. Ahmet Gökdemir, *Ali b. Süleyman el-Mansûrî ve Meşhur Mısır Tariki Kurrâları* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2018), 140-152.

Sonuç

Çalışmada Türkiye’de uygulanan “Aşere” ve “Takrîb”nin yöntem tahlili yapılmıştır. “Aşere” programında kullanılan *et-Teysîr* ve *Tahbîru’t-Teysîr*’in yer yer takip edilmediği bazı örnekler eşliğinde tespit edilmiştir. Bazen *et-Teysîr*’i manzum hâle getiren Şâtıbî’nin tercihlerinin Dânî’nin tercihleri gibi değerlendirildiği görülmüştür. Bu bağlamda “Aşere” tedrisatında Şâtıbî’nin tercihleri ve ziyadelerinin *et-Teysîr* sahibine nispet edildiği, bu sebeple bir yeknesaklığın olmadığı söylenebilir. Dolayısıyla “Aşere” metodunda şu iki yöntemden birinin takip edilmesi önerilmiştir: 1) “Aşere” kıraat tedrisatında hâlihazırda takip edilen eserin aynı alanda yazılmış ve tedrisatta takip edilen diğer eserlerden farklılaştığı noktaların talebelere öğretilmesi. Bu yöntem takip edildiği takdirde hâliyle bir eserde geçen bir bilginin başka bir esere nispetinin de önüne geçilmiş olacaktır. 2) “Aşere” kıraat tedrisatının manzum eserler üzerinden yapılması ve bu vesileyle Şâtıbî’nin *Hırzû’l-emânî* adlı eseri ile İbnü’l-Cezerî’nin *ed-Dürretü’l-mudiyye* adlı eserlerinin kıraat talebelerine ezberletilmesi. Yine bu yöntemde de her iki eserin aynı alanda yazılmış ve tedrisatta takip edilen diğer eserlerden farklılaştığı noktaların talebelere öğretilmesi her bir eserde geçen bilginin bir diğerine nispet edilmemesi için önem arz etmektedir.

“Aşere” eğitiminde tespit edilen hususların “Takrîb” için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Zira bu eğitim yönteminde de kaynak kullanımı açısından bir yeknesaklık söz konusu değildir. Bunun yanı sıra İzmîrî’nin aşere-i kübrâ adına ortaya koyduğu tercihlerin İbnü’l-Cezerî’ye nispet edildiği görülmüştür. Her ne kadar “Takrîb” kıraat eğitiminde İbnü’l-Cezerî’nin *en-Neşr*, *Tayyibetü’n-Neşr* ve *Takrîbü’n-Neşr* adlı eserleri ana kaynak olarak dikkate alınsa da özellikle tahrîrâta konu olan yerlerde İzmîrî’nin tercihleri dikkate alınmaktadır. Ne var ki buna rağmen “Takrîb” sisteminde İzmîrî’nin kaleme aldığı eserlerden herhangi birini kaynak eser olarak görmek mümkün değildir. Bu duruma binaen aşağıda “Takrîb” eğitim modeli için şu yöntemin takip edilmesi önerilmiştir: Bir kıraat talebesi “Takrîb” eğitiminde tahrîrât ekollerinden birini tercih etmelidir. Bu bağlamda ya İbnü’l-Cezerî’nin yolundan giden Mansûrî ekolü ya da ona muhalefet eden İzmîrî ekolünü dikkate almalıdır. Mansûrî ekolünü tercih edenler Mansûrî’nin ya da takipçilerinin, İzmîrî ekolünü tercih edenler ise Mustafa el-İzmîrî’nin ya da takipçilerinin eserlerini dikkate alabilir.

Son olarak ifade etmek gerekir ki Türkiye’de takip edilen metodun bir bütünlük arz etmemesi okunan vecihlerin kıraat ilmi açısından yanlış olduğu anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla çalışma boyunca üzerinde durulan husus ülkemizde okunan vecihlerin sahiplerine nispet edilmemesidir.

Kaynakça

- Akbal, Talip. *Aşere-Takrîb Notları*. y.y., 2014.
- Akdemir, Mustafa Atilla. *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2015.
- Akdemir, Mustafa Atilla. "Kıraat İlmi Eğitim-Öğretiminde Med Mertebeleri Ve Ölçüleri Bağlamında Oluşan Ekoller". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45 (2018), 15-50.
- Akdemir, Mustafa Atilla. "Kıraat İlminde Tahrîrât Meselesi". *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6:2 (2018), 83-112.
- Altıkulaç, Tayyar. "İbnü'l-Cezerî". 20/551-557. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Dânî, Ebû Amr Osman ed-. *et-Tahdîd fi'l-itkân ve't-tecvîd*. Thk. Ğânim Kaddûrî el-Hamed. Amman: Dâru Ammâr, 2000.
- Dânî, Ebû Amr Osman ed-. *et-Teysîr fi'l-kırâ'âti's-seb'*. Thk. Ferîd Muhammed b. Az-zûz. Dımaşk: Dâru İbn Kesîr, 2016.
- Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Kırâat (Aşere-Takrîb) Eğitim Programı" (Erişim 21.12.2020), [https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/Kiraat%20\(Aşere-Takrib\)%20Programı%20-%202014.pdf](https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/Kiraat%20(Aşere-Takrib)%20Programı%20-%202014.pdf).
- Gökdemir, Ahmet. *Ali b. Süleyman el-Mansûrî ve Meşhur Mısır Tariki Kurrâları*. İstanbul: Ravza Yayınları, 2018.
- Hârûf, Muhammed Fehd. *et-Teshîl li kırâ'âti't-Tenzîl*. Dımaşk: Dâru'l-Beyrûtî, 2012.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf. *Tahbîru't-Teysîr fi'l-kırâ'âti'l-eimmeti'l-'aşr*. Thk. Ahmed Muhammed Muflih el-Kudât. Zerka: Cem'iyet Muhâfaza ale'l-Kur'âni'l-Kerim, 2010.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf. *Tayyibetü'n-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-'aşr*. Thk. Eymen Rüşdî Süveyd. Dımaşk: Daru'l-Ğavsânî, 2013.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf. *ed-Dürretü'l-mu-diyye fi'l-kırâ'âti's-selâsi'l-merdiyye*. Thk. Eymen Rüşdî Süveyd. Dımaşk Daru'l-Ğavsânî, 2013.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf. *Müncidü'l-mukriîn ve murşidü't-tâlibîn*. Thk. Nâsır Muhammedî Muhammed Câd. Riyâd: Dâru'l-Meymân, 2014.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf. *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-'aşr*. Thk. Eymen Rüşdî Süveyd. 1. Cilt. Dımaşk: Daru'l-Ğavsânî, 2019.
- İzmîrî, Mustafa b. Abdurrahman b. Muhammed el-. *Bedâi'u'l-burhân 'alâ 'Umde-tü'l-irfân*. Nşr. Meryem İbrahim Cündelî. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2008.
- Kâdî, Abdulfettâh Abdulğânî el-. *el-Vâfi fi şerhi's-Şâtibiyye*. Kâhire: Dâru's-Selâm, 2015.
- Kastallânî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-. *Letâi-fü'l-işârât li-fünûni'l-kırâ'ât*. Thk. Merkezu'd-Dirâsâtu'l-Kur'âniyye. 2. Cilt. Medine: Mucemme'u'l-Melik Fehf li-Tibâ'ati'l-Mushafi's-Şerîf, 2012.
- Koyuncu, Recep. *Kıraat İlmi & Takrîb Usûlü*. Konya: Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı Yayınevi, 2018.
- Makdisî, Abdurrahman b. İsmail b. İbrahim Ebû Şâme el-. *İbrâzü'l-me'ânî min Hırzi'l-emânî*. Tantâ: Dâru's-Sahâbe, 2009.
- Ma'sarâvî, Ahmed İsa el-. *eş-Şâmil fi'l-kırâ'âti'l-'aşri'l-kevâmil min tarîkayi's-Şâtibiyye*

- ve *Dürra*. Kâhire: Dâru'l-İmâm eş-Şâtıbî, 2013.
- Maşalı, Mehmet Emin. “*Kur’an Kıraatında ve Kitabesinde Türkiye’nin Durumu*”, [https://mushaflariinceleme.diyaret.gov.tr/Documents/KUR'AN%20KIRAATINDE%20ve%20KITABETINDE%20TÜRKİYE'NİN%20DURUMU%20\(Doç.%20Dr.%20M.%20Emin%20MAŞALI\).pdf](https://mushaflariinceleme.diyaret.gov.tr/Documents/KUR'AN%20KIRAATINDE%20ve%20KITABETINDE%20TÜRKİYE'NİN%20DURUMU%20(Doç.%20Dr.%20M.%20Emin%20MAŞALI).pdf), (4-8.11.2015), 1-24.
- Menteşeli, Selim. *Kur’ân Elfâzında Takrîb Usûlü*. İzmir: Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Mevsîlî, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-. *Kenzü'l-me'ânî fî şerhi Hırzî'l-emânî*. Thk. Muhammed İbrahim el-Meşhedânî. Dımaşk: Daru'l-Ğavsânî-Dâru'l-Bereka, 2012.
- Muhaysin, Muhammed Salim. *el-Hâdî şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-'aşr*. Thk. Ahmed İsa el-Ma'sarâvî-Muhammed ed-Desûkî. 1. Cilt. Kahire: Dâru'l-Beyâni'l-Arabî, 2017.
- Mütevellî, Muhammed b. Ahmed el-. “el-Burhânu'l-asdak ve's-sırâtu'l-muhakkak fî men'î'l-ğunneti li'l-Ezrak”. Thk. Abdulkayyûm b. Abdilğafûr b. Kameriddîn es-Sindî. *Mecelletü Ma'hedi'l-İmâm eş-Şâtıbî* 13 (2012), 355-432.
- Özcan, Fikri. *İstanbul Tarîki Ahmed es-Sûfî Mesleğine Göre Tertip Edilmiş Takrîb Kavâit Defteri*. y.y., 2013.
- Pilgir, Eren. “Hırzu'l-Emânî'nin Kıraat Tedrisatındaki Serencamı”. *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi* 62:1 (2021), 251-268.
- Pilgir, Eren. “Abdulfettâh el-Mersafî'nin Tahrîrât İlmindeki Yeri: Şerhu'd-Dürreti'l-Mudiyye Örneği”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 58:58 (2020), 69-90.
- Sehâvî, Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Abdissamed es-. *Fethu'l-vasîd fî şerhi'l-kasîd*. Thk. Muhammed İdrîsî ez-Zâhirî. Riyâd: Mektebetu'r-Rüşd, 2005.
- Süveyd, Eymen Rüşdî. *es-Selâsilü'z-zehebiyye bi'l-esânîdi'n-Neşriyye*. Cidde: Dâru Nûri'l-Mektebât, 2007.
- Şahin, Ali. *el-Münezzel fi'l-kırâ'âti'l-'aşr min tarîkayi't-Teysîr ve't-Tahbîr*. İstanbul: Hayrat Neşriyat, 2016.
- Şâtıbî, Ebû Kasım b. Fîrruh b. Halef b. Ahmed eş-. *Hırzû'l-emânî ve vechü't-tehânî*. Thk. Eymen Rüşdî Süveyd. Dımaşk: Daru'l-Ğavsânî, 2013.
- Şenkîti, Abdurrahim b. Abdillâh b. Ömer eş-. “Hâlâtü's-Şâtibiyye me'a't-Teysîr”, *Mecelletü Ma'hedi'l-İmâm eş-Şâtıbî li'd-dirâsâti'l-Kur'âniyye* 9 (2010), 11-38.
- Şükrî, Ahmed Halit vd. *el-Müzhir fî şerhi's-Şâtibiyye ve'd-Dürra*. Amman: Dâru Ammâr, 2006.
- Temel, Nihat. *Kırâat ve Tecvîd İstılahları*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2013.
- Türkmen, Kübra. İbnü'l-Cezerî ve “ed-Dürretü'l-Mudiyye” Adlı Eseri. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Yılmaz, Mustafa. *Aşere Kürrâse Defteri*. 1. Cilt. y.y., ts.
- Yusuf Efendizâde, “Ecvibetu Yusuf Efendizâde 'alâ 'iddeti mesâil mimmâ yete'allaku bi vucûhi'l-Kur'ân”. Thk. Ömer Hamdân. *Mecelletü Ma'hedi'l-İmâm eş-Şâtıbî li'd-dirâsâti'l-Kur'âniyye* 16 (2008), 302-403.